

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Микола Олександрович Пічкур

**ОБРАЗОТВОРЧА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ
МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 378.018.8:[378.011.3-052:7](02)

ПЗ6

*Рекомендовано до друку Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 15 від 24 травня 2022 року)*

Рецензенти:

Галуз О. М. – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Ткачук С. І. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету професійної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Пала Тичини;

Чирчик С. В. – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової і міжнародної діяльності Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

Пічкур М. О.

ПЗ6 Образотворча підготовка студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 270 с.

ISBN 978-617-520-325-5

Монографія присвячена теоретико-методичним засадам образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. У ній висвітлено широкий спектр проблематики вищої художньо-професійної освіти, визначено сукупність невирішених питань, з'ясовано сутність ключових понять, розкрито віхи становлення і розвитку вітчизняної і зарубіжної теорії і практики художнього вишколу митців. Визначено сутність, структуру, критерії, показники та рівні образотворчої готовності студентів мистецьких спеціальностей до професійної діяльності. Розроблено парадигмальну методологію, концептуальні засади та модель педагогічної системи образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. Представлено методичні новації щодо інтегрованого студіювання академічного і цифрового форматів рисунка, живопису і скульптури.

Матеріали монографії можуть бути корисними для викладачів, студентів, аспірантів і докторантів системи вищої мистецької освіти.

УДК 378.018.8:[378.011.3-052:7](02)

ISBN 978-617-520-325-5

© М.О. Пічкур, 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ОБРАЗОТВОРЧА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Актуалізація наукової проблематики вищої освіти в контексті образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей.....	8
1.2. Ступінь розробленості проблеми образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у наукових дослідженнях	21
1.3. Сутність ключових понять дослідження та фокус результативності образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.....	39

РОЗДІЛ 2. СТАН ОБРАЗОТВОРЧОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Генеза образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у вітчизняних закладах вищої освіти	50
2.2. Ретроспектива образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у зарубіжних закладах вищої освіти	71
2.3. Сутність, структура, критерії, показники та рівні образотворчої готовності студентів мистецьких спеціальностей до професійної діяльності.....	89

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Парадигмальна методологія образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.....	101
3.2. Наступність парадигм образотворчої підготовки студентів спеціальностей в умовах цифрової трансформації суспільства	112
3.3. Наукові підходи до образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.....	130
3.3.1. Наукові підходи загальнонаукового рівня	136
3.3.2. Наукові підходи освітолого-софського рівня	145

РОЗДІЛ 4. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

4.1. Стратегія образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.....	165
---	-----

4.2. Концепція образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.....	179
4.3. Закономірності і принципи образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.....	191

РОЗДІЛ 5. ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ОБРАЗОТВОРЧОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

5.1. Модель педагогічної системи образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.....	199
5.2. Інтеграція академічного і цифрового форматів образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти	210
5.2.1. Академічний і цифровий рисунок.....	218
5.2.2. Академічний і цифровий живопис	230
5.2.3. Традиційна і цифрова скульптура.....	249

ВИСНОВКИ	261
-----------------------	-----

ПЕРЕДМОВА

Стрімкі процеси глобалізації зумовлюють істотні зміни в усіх сферах суспільного розвитку, детермінованого духовними цінностями особистості, її активністю у взаємодії з культурною спадщиною та прогресивними здобутками освіти, науки, техніки і мистецтва.

Історично склалося, що функціонування культурно-мистецької галузі спрямоване на задоволення духовно-моральних, художньо-естетичних та утилітарно-побутових потреб людства. Однак, тенденції технократизму підкорили її собі, через що нівелюються цінності творчої особистості сучасного митця, здатного зберігати і примножувати художні традиції задля національної ідентифікації й світової інтеграції. Здолати цей негатив покликана мистецька освіта, котра, згідно з «Дорожною картою художньої освіти» й резолюціями всесвітніх конференцій під егідою ЮНЕСКО, визнана одним із фундаментальних складників якісного оновлення й розвитку суспільства. Адже саме розвиток творчих здібностей особистості в ХХІ столітті пов'язаний із продуктивною формотворчою діяльністю, що ґрунтується на естетичній природі та родової здатності людини творчо осягати світ (Номо creans – людина-творець).

Сучасні філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні дослідження засвідчують, що саме культурно-мистецька галузь дедалі більшою мірою набуває ознак нової моделі освіти, символом і структурним центром якої стає концепт розвитку творчого потенціалу людини з її здатністю й активністю до конструктивного перетворення дійсності.

Процеси демократизації й гуманізації суспільства, соціально-економічні та культурно-мистецькі трансформації стали підґрунтям для продукування ідей реформування вищої освіти, у тому числі і мистецької, що відображено в змісті Закону України «Про освіту» (1991 р.), Державної національної програми «Освіта: Україна ХХІ століття» (1993 р.), Постанови Кабінету Міністрів України «Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну та ергономіки і впровадження їх досягнень у промисловому комплексі, об'єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфер» (1997 р.), Рішення колегії Міністерства освіти і науки України «Про концептуальні засади гуманітарної освіти України (вища школа)» (2000 р.), Національної доктрини розвитку освіти (2002 р.), Наказу МОН «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» (2004 р.), Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (2010 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2012 р.), Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012 р.), Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років» (2014 р.). Закладені в цих нормативних документах світоглядні орієнтири і положення щодо загальнокультурного, соціального й індивідуально значущого розвитку творчої особистості є основою для розроблення наукових концепцій образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.

Нааявний історичний та сучасний досвід образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей охоплює важливі теоретичні і методичні

здобутки щодо опанування ними художньо-академічної грамоти, формування їхньої творчої компетентності і майстерності для повної й цілісної професійної самореалізації, самовираження в процесі активного продукування оригінальних, естетично довершених і корисних творів та об'єктів з метою збагачення матеріальної й духовної культури суспільства.

Процес образотворчої підготовки неодмінно пов'язаний із художньо-педагогічною діяльністю суб'єктів мистецько-освітнього процесу як авангардної методології, що охоплює концепти навчально-творчого цілепокладання, єдності алгоритмічного і винахідницького способів пізнання, рефлексії академічної і художньої діяльності та її результатів, творчої самореалізації та ін. Провідна роль цієї підготовки полягає в постійній опорі на природний і центральний стрижень професійного становлення майбутнього фахівця – творчий потенціал. З огляду на це, сучасні корифеї психолого-педагогічної науки (Б. Гершунський, В. Лозова, А. Маслоу, Л. Рибалко та ін.) дійшли висновку, що освіта передусім має орієнтуватися на продуктивне сприяння самореалізації сутнісних життєвих сил людини.

Передумовою дослідження проблеми образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти є історично сформовані художньо-педагогічні теорії і методичні системи, а також широко розгорнуті сучасні наукові студії з філософії (В. Андрущенко, Ю. Афанасьєв, В. Бутенко, І. Зязюн, Ю. Легенький та ін.), культурології (М. Бахтін, О. Кондрацька, О. Поліщук, О. Овчарук та ін.), педагогіки (О. Вознюк, Н. Миропольська, О. Отич, Ф. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Сотська, І. Туманов, та ін.) і психології (О. Балл, А. Гройсман, С. Максименко, В. Моляко, В. Рибалка та ін.) мистецької освіти.

В аспекті порушеної проблеми особливо цінними є численні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців із питань професійної підготовки майбутніх фахівців-дизайнерів (А. Григор'єв, В. Даниленко, Н. Дерев'яно, Н. Комашко, О. Коробій, Г. Максименко, Т. Мала, С. Мартинюк, Т. Матвеева, О. Олонцев, Л. Полудень, В. Прусак, Н. Сабліна, В. Сапугольцев, О. Тарасова, В. Томашевський, О. Трошкін, О. Фурса, Є. Шелестова, В. Шостя, О. Щеглов, Ю. Яворик та ін.), учителів образотворчого мистецтва (Є. Антонович, Л. Бабенко, І. Ветрова, С. Гармашова, Р. Гільман, Г. Гладишев, М. Долгіх, О. Кайдановська, Н. Коваль, О. Кондратенко, Н. Коваль, С. Коновець, А. Лушіна, С. Ломов, І. Мужикова, О. Музика, К. Новікова, П. Пайдуков, О. Піддубна, Л. Покровщук, О. Порівський, М. Семенова, О. Семенова, Г. Сотська, Т. Стрітьєвич, О. Тюрікова, Н. Чайка, Н. Чеглякова, М. Шакірова, О. Шевнюк, В. Щербина та ін.) та декоративно-прикладного мистецтва (А. Аміржанова, М. Бернштейн, В. Борисова, П. Гусєва, С. Денисова, Н. Дунаєва, Б. Каган-Розенцвейг, Н. Каратайєва, Т. Носань, Л. Оршанський, А. Пастухов, С. Рабінова, В. Радкевич, Ю. Салтанова, В. Седих, М. Тимоненко). Натомість майже бракує наукових праць (за виключенням поодиноких публікацій І. Бондаря, Н. Фомічової, А. Яланського та інших авторів) з викладання дисциплін образотворчої підготовки майбутніх графіків, живописців, скульпторів та інших фахівців мистецьких спеціалізацій.

Історично склалося, що значний масив фундаментальних наукових розвідок відомих викладачів з образотворчої підготовки у закладах вищої освіти України, ближнього й дальнього зарубіжжя переважно стосується галузі мистецтвознавства. Причина цього – засилля «творчої анархії» як принципу навчання. Його витоки криються в консервативних та інноваційно-суб'єктивних методичних підходах у процесі функціонування такої архаїчно-усталеної освітньої форми, як творча майстерня відомого художника-педагога та її індивідуальний вибір

студентами на добровільних засадах. Доказом цього є методичний плюралізм, що панував у школах-майстернях С. Бесєдіна, С. Гурбанова, Й. Дайца, Й. Бокшая, Г. Бондаренка, О. Бородая, М. Бойчука, В. Константинова, Ф. Кричевського, Й. Куриласа, І. Падалки, І. Труша, М. Фіголя, М. Чалого та інших відомих постатей на теренах мистецької освіти в Україні. Ця тенденція зберігається й донині. Її безперечними позитивами є вивірена методика навчання рисунку, живопису, скульптури, композиції та інших фахових дисциплін. Однак, вона є надто ізольованою. Це зумовлює недостатню цілісність та ефективність функціонування організаційно-методичної системи образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти через брак відповідних інновацій.

Аналіз наявних наукових доробків засвідчує, що образотворча підготовка майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти – це надзвичайно складне й різнопланове художньо-педагогічне явище. Водночас її концептуалізація у виховних, дидактичних, психологічних і мистецтвознавчих категоріях художньо-педагогічної епістемології досі не набула системного характеру. Відчувається брак добре відрефлексованого мистецько-освітнього досвіду та відповідного інноваційного змістового й методичного забезпечення процесу художнього вишколу студентів у вищій школі. У свою чергу, це породжує суперечності між:

- сучасними потребами глобалізованого суспільства примножувати надбання естетичної культури та нестачею високопрофесійних кадрів художнього профілю, здатних продукувати оригінальні, естетично довершені і корисні твори та об'єкти матеріального виробництва;

- запитом соціуму на фахівців мистецьких спеціальностей з високим рівнем професійної майстерності та недостатнім розробленням теорії і методики їх образотворчої підготовки в закладах вищої освіти;

- поширенням світових освітніх тенденцій у напрямі активного впровадження цифрових технологічних новацій з метою нових відкриттів заради прогресу людства та усталеними традиціями образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти, що обмежуються моноваріативністю змісту, методичною автономністю та переважною виконавською технологічністю;

- універсальним значенням високого рівня художньої компетентності і майстерності для забезпечення ефективності професійної діяльності фахівців мистецьких спеціальностей, наявністю значної кількості прогресивних методик в образотворчій підготовці студентів мистецьких спеціальностей та її фрагментарним використанням у процесі вивчення фахових дисциплін у вищій школі.

Головною причиною виникнення окреслених протиріч слід визнати відсутність чіткої концепції і цілісної методичної системи організації образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей у вищій школі. Водночас нині трапляються добре теоретично і методично забезпечені фрагменти навчання дисциплін образотворчого циклу, що сприяють художньо-творчому розвитку студентів. З урахуванням цього, порушена проблема ще не була предметом спеціального науково-педагогічного дослідження.

РОЗДІЛ 1

ОБРАЗОТВОРЧА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Актуалізація наукової проблематики вищої освіти в контексті образотворчої підготовки студентів мистецьких спеціальностей

У зв'язку зі стрімкими процесами глобалізації світова спільнота спрямовує діяльність соціальних інституцій на подолання кризових явищ, що мають місце в духовно-моральній, матеріально-виробничій, науково-технічній і художньо-культурній сферах та негативно відображаються на процесах і результатах функціонування і розвитку системи вищої мистецької освіти. З урахуванням цього, виникає потреба глибокого переосмислення художньо-педагогічної спадщини минулого та забезпечення її наступності з новітніми ідеями, концепціями і парадигмами професійної підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.

За твердженням В. Ковальчука, прогрес мистецької освітньої галузі детермінується процесами розвитку культури, мистецтва, науки, економіки, політики і техніки. Науковець констатує, що на процес її розвитку також помітно впливають інтегральні політико-економічні, соціокультурні і науково-технічні фактори, що відображаються в таких тенденціях, як глобалізація, відкритість та невизначеність. За таких умов існуюча система мистецької освіти неспроможна розв'язати суперечності між:

- постійно змінним обсягом інформації та вимогами до цілісної підготовки особистості;
- настановою на вузьку спеціалізацію та потребою в системному баченні світу;
- традиційною освітою, розрахованою на відносно стабільну ситуацію в соціальному світі, у якому живе нинішнє молоде покоління¹.

З урахуванням окресленої позиції, можна узагальнити, що в контексті вироблення головної соціальної стратегії державної політики нинішня система мистецької освіти в Україні має бути спрямована на інноваційний розвиток.

Безумовно, пошук шляхів удосконалення вітчизняної системи мистецької освіти має відбуватися на засадах активного виявлення та глибокої рефлексії

¹ Ковальчук В. І. Тенденції інноваційного розвитку вітчизняної системи мистецької освіти. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: зб. наук. пр.* / МІХМД ім. С. Далі, ІПТО НАПН України; редкол.: В. Ф. Орлов (голова). Київ: Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2015. Вип. 10. С. 16-33. С. 18-19.

широкого спектру загальних і конкретних наукових проблем, що виникають у процесі усвідомлення неповноти наявних знань та потреби їх відповідного науково-практичного вирішення.

У перекладі з грецької мови слово «проблема» (πρόβλημα) означає перешкоду, утруднення, задачу. Проблема є формою фіксування протиріччя між знанням і незнанням, вона є «знанням про незнання». Той стан концепції або теорії, що потребує пошук нового знання, називається науковою проблемою – сукупність суперечливих щодо наявних у конкретній галузі суспільної діяльності знань теоретичних і практичних питань, для вивчення і розв'язання яких склалися відповідні передумови та розроблено необхідний дослідницький інструментарій. Зазвичай комплекс наукових проблем позначається лексемою «проблематика».

Слід уточнити, що феномен наукової проблеми передбачає його розуміння як поняття, знання і свідомості. У цьому контексті в різних наукових джерелах проаналізовано багато понять, наприклад, «завдання», «питання», «протиріччя», «проблемна ситуація», «гіпотеза», «теорія», «відкриття», «винахід», «здогадка», «осяяння», «невизначеність», «суб'єктивність», «об'єктивність», «знання», «незнання», «творчість» тощо, котрі зумовлюють специфічне місце проблеми в процесі наукового пізнання. Однак, варто погодитися зі слушним твердженням І. Ардашкіна: «Наукова проблема постає не тільки як стан (результат) знання, але і як процес, де знання постійно «проблематизуються»².

На тлі затяжних, складних, суперечливих і недостатньо узгоджених із запитамі суспільства процесів реформування системи мистецької освіти в Україні особливо гостро постають дві проблеми її розвитку: по-перше, це зростання ролі мистецької освіти у суспільстві і його незадоволеність її станом; по-друге, неспроможність держави й соціуму забезпечити належні умови функціонування мистецько-освітніх інституцій. Для їх успішного розв'язання необхідна мобілізація інтелектуального співтовариства і передусім відповідна законодавча база. Саме тому 28 вересня 2017 року набув чинності Закон України «Про освіту», положення якого спрямовані на реалізацію масштабної освітньої реформи. У 19 статті цього державного документу визначено загальну сутність мистецької освіти як особливого виду формальної освіти, суспільно організованого компоненту культури, спрямованого на професійну художньо-творчу самореалізацію та отримання професій у різних видах мистецтва. У другій частині 21 статті Закону міститься дещо розширене тлумачення мистецької освіти як спеціалізованого виду освіти, що передбачає формування у здобувача спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття ним комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу

² Ардашкин И. Б. «Проблема» и «проблематизация»: соотношение и интерпретация понятий в современной эпистемологии. *Известия Томского политехнического университета*. 2004. Т. 307. № 4. С. 147-150. С. 168.

самореалізацію особистості й отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва³.

За визначенням О. Рудницької, мистецька освіта – це самостійна освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду та ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями в процесі активної творчої діяльності й удосконалення власної почуттєвої культури⁴. З урахуванням історіографії становлення мистецької освіти, Р. Шмагало наголошує, що вона ніколи не розглядалася окремо від мистецтва, а була підпорядкована йому як своєрідна сфера обслуговування. Та й саме мистецтво, яке зародилося в лоні релігійних уявлень і переконань, було суцільно канонічним, звідси й освіта загалом була духовною⁵.

У дослідженні О. Красовської поняття «мистецька освіта» тлумачиться як процес і результат навчання, виховання, розвитку і саморозвитку особистості, спрямований на формування її духовної культури та художньо-творчої самосвідомості, яка включає мистецькі знання та уявлення, систему ціннісних орієнтацій, розвинену емоційно-почуттєву сферу, що скеровують до творчого самовиразу в мистецькій діяльності та спонукають до спілкування з художньою культурою впродовж усього життя⁶.

Отже, мистецька освіта є суспільним явищем збагачення духовної культури нації, що відповідно до розподілу праці і соціальних ролей охоплює загальний та спеціальний (професійний) різновиди в національній освітній системі та є предметом широко розгорнутих теоретичних і прикладних наукових досліджень музичного, хореографічного, театрального, образотворчого та інших художньо-видових спрямувань.

У контексті мистецького сегменту системи вищої освіти О. Пономарьова наголошує, що висвітлення будь-яких її питань і проблем потребує системно-інтегративних та міждисциплінарних науково-теоретичних пошуків, оскільки саме мистецтво є найскладнішою, синергетичною за сутністю системою відображення світу й утворення «іншої» реалії буття, складною інтегративною системою кодування, зберігання і трансляції змісту і смислів художньої інформації, унікальною системою просторово-часової комунікації. Дослідниця конкретизує проблеми підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти України у комплексі питань загального, часткового, специфічного та особливого характеру:

– загальний аспект охоплює низку питань, що виникають під впливом суспільних (глобалізація), економічних (фінансова криза), політичних (використання людського ресурсу) та інших зовнішніх факторів;

³ Про освіту: Закон України зі змінами та доповненнями станом на 05.09.2017. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>

⁴ Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Київ: АПН України, 2002. 270 с. С. 29-30.

⁵ Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст. Львів: Українські технології, 2005. 527 с. С. 6.

⁶ Красовська О. О. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2017. 44 с. С. 29.

– частковий контекст стосується налагодження зв'язків між відносно самостійною системою підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей із системами освіти, мистецтва і культури;

– специфічна площина зосереджує в собі завдання щодо теоретизації, методологізації, концептуалізації і проєктуалізації мистецько-освітнього простору;

– особлива проблемна грань заломлює дилеми цілісності і єдності системи підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей, забезпечення дії механізмів багаторівневої інтеграції у сфері вищої мистецької освіти, що є частиною простору мистецтва, культури і суспільства, а також визначення напрямів реформування і розроблення стратегій її подальшого розвитку⁷.

Комплекс окреслених проблем накладає свій відбиток на методологію професійної підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти, у системі якої художня педагогіка стикається з численними викликами сьогодення. Серед них дослідниця Н. Дядюх-Богатько виокремлює кілька суперечливих фактів мистецького навчання студентів: перевага отримати знання з Інтернету, не читаючи при цьому першоджерела та більше переглядаючи картинки; звуженість міжособистісної взаємодії, що зумовлена ізольованістю перебування у віртуальному просторі; однобокість художньо-естетичного світогляду через обмеженість спілкування з різними видами мистецтв; виснажливість щоденних занять художнього вишколу, що пов'язана зі слабкою вольовою саморегуляцією; недосконалість системи оцінювання навчально-творчих досягнень⁸.

Намагаючись розв'язати окреслені проблеми мистецької освіти, останніми роками вітчизняні науковці зосереджують свою дослідницьку увагу на різних питаннях образотворчої підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. Передусім це пов'язано з тим, що сучасне просторове мистецтво у всіх його видах і жанрах, маючи міцне історичне коріння та величезні ціннісні здобутки в духовному і матеріальному контекстах, перебуває у новому витку своєї еволюції, де акумулюються численні суспільні трансформації, нові погляди на життя у всіх сферах його прояву. З урахуванням цього, образотворча підготовка позиціонується О. Кайдановською як «сфера духовного буття людини, частина світової художньої культури, галузь людського знання, елемент педагогічної науки та різновид професійної діяльності»⁹. У такому загальному розумінні образотворча підготовка є уніфікованим сегментом вищої художньо-педагогічної, професійно-художньої, дизайнерської та архітектурної освіти.

За визначенням Т. Паньок, вища художньо-педагогічна освіта є системою підготовки у вищих закладах освіти фахівців з образотворчого мистецтва для навчальних закладів усіх типів, які здійснюють педагогічну чи самостійну

⁷ Пономарьова О. М. Проблемні контексти підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2014. Вип. 16 (1). С. 111-117. С. 113-116.

⁸ Дядюх-Богатько Н. Сучасні виклики педагогіки у вищих мистецьких школах. URL: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dyzdyukh_Bohatko.pdf.

⁹ Кайдановська О. О. Сутність образотворчої підготовки фахівців вищої архітектурної освіти. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5799/1/Kaydanovska.pdf>. С. 53.

художню діяльність або їх поєднують. Дослідниця конкретизує, що в процесі опанування вищою художньо-педагогічною освітою майбутній фахівець набуває систематичних знань, умінь і навичок у галузі образотворчого мистецтва як педагог і як художник для професійного виконання функцій художньої творчості й ретранслявання художньо-культурних та образотворчих національних цінностей у педагогічній діяльності¹⁰. На переконання А. Чебікіна, процес здобуття вищої художньо-педагогічної освіти відбувається на основі аналітичного вивчення процесів і технік, мистецької майстерності й умілості в різних її фахових та виробничих формах поряд із ретельним студіюванням відповідних технологій, художніх форм та формально-технічних елементів¹¹. По суті, це є акцентуванням того, що образотворча підготовка є провідним і невід'ємним компонентом у системі художньо-педагогічної освіти.

Слід зазначити, що в сучасній системі художньо-педагогічної освіти образотворча підготовка переважно функціонує у межах докомп'ютерної художньої культури. Тому процес студіювання рисунку, живопису, скульптури і композиції спрямований на формування у майбутніх художників-педагогів спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для вузькопрофесійної діяльності. Однак, цього недостатньо для повноцінної художньої творчості в умовах упровадження нових технологічних форм комунікації. Тому гостро постає проблема трансформації простору образотворчої підготовки в простір вільної творчої комунікації, що дає змогу студентам оперувати широким спектром нових технологій і матеріалів й успішно засвоювати їх у межах навчально-творчого процесу. Адже доступність і розмаїття всіх цифрових технологій (тривимірність, анімація, відео, звук, імітація традиційних образотворчих технік, інтерактивність, гіпертекстуальність тощо) ставить перед митцем завдання добору необхідного арсеналу засобів вираження і планування складного багаторівневого процесу втілення творчого задуму художнього твору. З огляду на це, для художньо-педагогічної діяльності нині важливо застосовувати інформаційні технології у двох напрямках: як засіб художнього самовираження і як засіб навчання.

Отже, з кута зору проблематизації, сучасну ситуацію в художньо-педагогічній освіті України можна визначити як перехідну стадію між старою системою цінностей образотворчої підготовки, що має свої нагромаджені століттями художньо-педагогічні традиції, і новою, яка щойно розпочинає відлік свого формування.

На різних історичних щаблях розвитку суспільства поняття «вища художня освіта» трактувалося неоднозначно. Так, у 1920–1930-х роках ним позначали мистецьку підготовку в процесі набуття майбутніми фахівцями різних художньо-творчих кваліфікацій (музичної, хореографічної, образотворчої, театральної тощо). У другій половині ХХ століття цей термін набув вужчого значення в контексті образотворчої підготовки вузькоспеціалізованих фахівців

¹⁰ Паньок Т. В. Сутність поняття «вища художньо-педагогічна освіта». *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 53. С. 309-319. С. 315.

¹¹ Чебікін А. Художня освіта в Україні ХХІ століття (культурологічний аспект). *Діалог культур: Україна у світовому контексті: художня освіта: зб. наук. пр.* Львів, 2000. Вип. 5. С. 30-39. С. 35.

мистецького профілю – живописців, графіків, скульпторів, декораторів, реставраторів, архітекторів, дизайнерів, мистецтвознавців та художників-педагогів. У сучасному розумінні вища художня освіта постає «...як синтез теоретичних і практичних надбань, світоглядних позицій у галузі образотворчого мистецтва, які можуть бути використані у процесі підготовки художників-педагогів (фахівців у галузі художнього навчання і виховання дітей і молоді) та художників (творчих працівників у галузі образотворчого мистецтва)»¹².

У загальному контексті професійно-художня освіта позиціонується сучасним вітчизняним культурологом С. Волковим як процес навчання і виховання соціальних груп, зайнятих у сфері культури і мистецтва¹³. Як модель навчально-виховного процесу вона синтезує мистецтво, науку і практику в русійні фактори систем вищого порядку – культури, освіти, мистецтва¹⁴.

Отже, професійно-художня освіта – це навчально-виховний процес, що спрямований на формування здатності протягом усього життя сприймати, розуміти й оцінювати мистецтво та створювати в процесі трудової діяльності об'єктивно-значущі художні цінності. У такій широкій експлікації професійно-художня освіта складається з двох взаємопов'язаних сфер – мистецтвознавчої (вивчення теорії та історії мистецтва) та навчально-творчої (практичне опанування основ художньої грамоти і майстерності).

Конкретне розуміння сутності поняття «професійно-художня освіта» зводиться до самостійного сегменту підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей – музикантів, хореографів, артистів кіно і театру, художників візуального мистецтва тощо. Однак, як зазначають К. Кравчук і Х. Нагорняк, «традиційно під художньою освітою розуміється розгорнута система професійної підготовки фахівців у галузі образотворчого мистецтва та художньої творчості за допомогою спеціальних навчальних закладів...»¹⁵. В «Українському педагогічному словнику» художня освіта представлена як форма підготовки майстрів образотворчого мистецтва¹⁶.

На переконання О. Волинської, професійний контекст художньої освіти полягає в сукупності теоретичних і практичних надбань, світоглядних позицій у галузі образотворчого мистецтва, що використовуються у процесі фахової підготовки художників¹⁷. Аналогічне визначення міститься в дослідженні З. Гуріч: «Художня освіта становить окремих напрям мистецької освіти, який ґрунтується на опануванні образотворчого мистецтва як чинника

¹² Цзі Іпін. Художня освіта в Україні (друга половина XIX – початок XX століття): історіографія дослідження. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2018. № 44. С. 110-122. С. 114.

¹³ Волков С. М. Мистецька освіта в культурі України 90-х років XX століття: навчальний посібник. Київ, 2006. 207 с. С. 7.

¹⁴ Волков С. М. Еволюція художньої освіти. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2014. № 4-5. С. 46-49. С. 47.

¹⁵ Кравчук К., Нагорняк Х. Стан художньої освіти Хмельниччини в 1990-ті рр. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2016. Вип. 5. С. 59-64. С. 59.

¹⁶ Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с. С. 355.

¹⁷ Волинська О. С. Розвиток художньої освіти в Галичині в другій половині XIX – початку XX століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Тернопіль, 2008. 21 с. С. 5.

професійного розвитку...»¹⁸. Слушним є твердження Т. Паньок: «Для художньої освіти характерно освоєння спеціальних знань, умінь та навичок у галузі образотворчого мистецтва у певній системі, результатом якого є підготовка кваліфікованих художників і мистецтвознавців, що здатні самостійно займатися творчістю та науковою діяльністю. Окрім цього, дослідниця висловлює думку, що художня освіта охоплює передачу й опанування специфічних та професійних знань у царині мистецтва, а також пов'язує набуті знання, необхідні для фахової діяльності, із загальною освітою як процесом удосконалення особистості, досягнення нею соціальної зрілості, індивідуального зростання, духовного розвитку»¹⁹.

Таким чином, професійно-художня освіта – це навчально-виховна система комплексного студіювання образотворчого мистецтва у процесі теоретичної і практичної підготовки, результати якої мають бути сфокусовані на оволодінні майбутніми митцями зображувальною грамотою, творчою компетентністю і художньою майстерністю як триєдиної платформи для успішного виконання функцій професійної діяльності з урахуванням специфіки конкретного мистецького фаху.

На теренах сучасності основною проблемою професійно-художньої освіти визнається інтеграція традицій і новацій образотворчої підготовки. Про це свідчать відповідні позиції, що містяться в наявних публікаціях.

Так, на переконання С. Горбаня, невідкладною для вдосконалення професійної підготовки студентів художніх спеціальностей є проблема оптимального співвідношення між традиціями і новаціями у системі їх підготовки у вищих закладах освіти²⁰. У науковому доробку Ю. Майстренко-Вакуленко вона аргументується тим, що глобальний інформаційний простір, мобільний он-лайн доступ до творів як тисячолітньої світової культурної спадщини, так і сучасних мистецьких подій, вносять суттєві корективи у розуміння художнього освітнього процесу. Це спонукає до пошуку балансу між збереженням традицій академічної школи і впровадженням новітніх концепцій²¹.

Парадигма академічного вишколу в системі вищої професійно-художньої освіти передбачає традиційне транслявання теоретичних положень образотворчого мистецтва від викладача до студента. Нерідко воно є обмеженим через надання переваги практико-зорієнтованому підходу до навчання фахових дисциплін і недооцінки комплексного використання різноманітних усталених (книжкових) та новітніх інформаційних (мереживних) форм здобуття необхідних знань із фахових дисциплін. Цю

¹⁸ Гуріч З. В. Розвиток художньої освіти в початкових та середніх навчальних закладах Херсонської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2017. 313 с. С. 47.

¹⁹ Паньок Т. Д. Окремі нотатки до з'ясування поняття «художня освіта». *Новий Колегіум*. 2013. № 2. С. 67-69. С. 68.

²⁰ Горбань С. Інноваційні підходи до підготовки студентів художніх спеціальностей. *Вісник КрНУ ім. М. Остроградського*. Вип. 10 2/2016 (97). Ч. 2. Кременчук. 2016. С. 52-57. С. 52.

²¹ Майстренко-Вакуленко Ю. Проблеми і стратегії розвитку сучасної художньої освіти в НАОМА у європейському контексті. *Українська академія мистецтва*. 2016. Вип. 25. С. 5-12. С. 5.

проблему чітко увиразнює Н. Булавіна: «Художні виші і середні навчальні заклади, згідно зі своїми статусами, профілями і затвердженими програмами, навчають традиційному мистецтву, що базується на принципах академізму та кращих зразках реалістичної школи. Разом з тим бажання теоретично і практично вивчати інші сфери сучасного мистецтва: фотографію, візуальне мистецтво, театр, кіно, естетику тощо інспірує пошукувачів (котрі вже мають переконливу художню базу) звертатися до приватних освітніх ініціатив, які розробляють програми «пост-вищої освіти». Звичайно, неможливо обійти увагою і наявну проблему достатньої технічної бази для навчання як у традиційному ЗВО, так і в інших мистецьких школах. Адже сучасне мистецтво оперує складовими новітніх технологій, тому система освіти із базовими і спеціальними курсами має спиратися на достатню технологічну базу (для роботи із відео, діджитал, мультимедіа тощо)»²².

Як слушно констатує мистецтвознавець О. Чепелик, суттєвою вадою нашої нинішньої художньої школи є прірва, що відділяє її від сучасного мистецтва. Мистецькі інститути замкнені на собі і або взагалі не взаємодіють з актуальною практикою, або роблять це вкрай упереджено²³. На цій проблемі також акцентує сою увагу Д. Гончаренко, наголошуючи, що на сьогодні у нас обмаль закладів та інституцій, які б надавали так звану альтернативну художню освіту, спрямовану на рефлексію і фахову спеціалізацію в царині сучасних арт-процесів. Звісно, мова не йде про заперечення академічної художньої традиції, а про розширення напрямів художньої освіти, що мали б на меті репрезентацію українського культурного контенту на офіційному рівні, розвиток освітніх практик у галузі новітніх і синкретичних мистецьких напрямів, проведення спеціальних факультативів із таких напрямів, як кураторство й арт-менеджмент²⁴.

Історично склалося, що вітчизняна система образотворчої підготовки професійних художників базується на художньо-педагогічних засадах майстерні авторитетного митця як простору для творчості та оволодіння певними секретами графічної чи живописної вправності. Однак, очевидна проблема методичної замкнутості авторської художньої школи, актуалітетом якої слугує позиція сучасного вітчизняного художника і педагога Н. Фомічової про те, що система вищої художньої освіти, з одного боку, повинна озброїти випускників необхідним «набором» знань, умінь і професійних навичок, що затвердилися, визначити головні прийоми та передати досвід попередніх поколінь, а з іншого боку, якщо майбутній художник лише засвоїть викладені йому знання й уміння, він ризикує на все життя залишитися «учнем свого майстра»²⁵.

²² Булавіна Н. Принципи освіти в галузі сучасного мистецтва. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*. 2017. Вип. 11-12. С. 10-11.

²³ Чепелик О. Технології мистецької освіти та дослідницькі практики молоді у сучасному культурному просторі. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*. 2015. Вип. 10. С. 111-114. С. 111.

²⁴ Гончаренко Д. Модернізація художньої освіти в Україні: Спроба концептуального осмислення. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*. 2017. Вип. 11-12. С. 17-18. С. 17.

²⁵ Фомічова Н. Індивідуальність як інтеграційна характеристика творчого потенціалу живописця і завдання її формування в мистецькому ВНЗ. URL: http://zbornik.mixmd.edu.ua/2010_5_ua